

Verder op weg naar een duurzame zuivelketen

verslag 2009

Verder op weg naar een duurzame zuivelketen

Melkveehouders, zuivelondernemingen, NZO en LTO zijn al vele jaren bezig met een duurzame bedrijfsvoering. Maar het kan beter. Duurzaamheid vraagt inzet van alle partijen. Daarom hebben de melkveehouders en de zuivelsector in juli 2008 de handen ineengeslagen om verdere verduurzaming samen aan te jagen via het initiatief Duurzame Zuivelketen.

We zijn ervan overtuigd dat hiermee de basis is gelegd om een duurzame zuivelproductie ook voor de komende generaties in Nederland te verankeren. Inmiddels zijn in de praktijk verschillende stappen gezet op weg naar een duurzame zuivelketen. Welke dat zijn, kunt u lezen in dit verslag. U vindt hierin een toelichting op onze drie pijlers – Energie & Klimaat, Dierenwelzijn en Landschap & Milieu – met daarbij enkele voorbeelden van uitgevoerde projecten. Dit verslag vormt de eerste stap in ons streven om onze achterban en alle geïnteresseerden uit onze politiek-maatschappelijke omgeving te laten zien waar we mee bezig zijn.

De komende jaren zullen we u uitgebreider op de hoogte houden. Onder meer via onze nieuwe website: www.duurzamezuivelketen.nl. Hier vindt u de actuele ontwikkelingen op het gebied van duurzame zuivel en de resultaten van de projecten. Neem regelmatig een kijkje en laat u inspireren. Want we zijn al een eind op weg, maar er moet nog veel meer werk worden verzet. Als we allemaal bijdragen, komen we steeds dichterbij dat bijzonder belangrijke doel: een gezonde toekomst met duurzame zuivel.

Mark Tettelaar

Voorzitter stuurgroep Duurzame Zuivelketen

Samen werken aan een duurzame toekomst

Midden in de maatschappij

Van de koeien in het weiland tot de zuivel in de supermarkt: de zuivelketen is overduidelijk aanwezig in de Nederlandse samenleving. Zuivel is een belangrijk onderdeel van een gezonde voeding. De melkveehouderij is een onmisbare landschapsbeheerder. En met 20.000 melkveehouders en 10.000 mensen die werken bij de zuivelondernemingen, is de zuivelindustrie een belangrijke economische factor. Dat zorgt voor een stevige verankering in de Nederlandse maatschappij. Die samenleving verwacht steeds meer van de zuivelindustrie. Niet alleen op het gebied van voedselveiligheid en kwaliteit, maar op alle aspecten van verantwoord ondernemen. Deze verantwoordelijkheid gaan we niet uit de weg. Als zuivelketen spannen we ons al vele jaren in voor een duurzame productie van zuivel en de juiste balans tussen people, planet en profit. En daar gaan we nu met vereende krachten van NZO en LTO nog harder aan werken.

Afspraken met de overheid en maatschappelijke organisaties

We hebben besloten om duidelijke afspraken met de samenleving te maken. Zo hebben NZO en LTO Nederland het Convenant Schone en Zuinige Agrosectoren ondertekend. De Nederlandse overheid heeft hierin de volgende doelstelling voor de agrarische sector vastgelegd: 2% energie besparen per jaar, de

broeikasgassen met 30% verminderen en 20% duurzame energie gebruiken in 2020. Ook het Convenant Diergeneesmiddelengebruik en de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij hebben we samen met overheid en maatschappelijke betrokkenen ondertekend.

Speerpunten in 2009

In 2009 lag de focus op de pijler Energie & Klimaat. We hebben geprobeerd om de vergunningen en de financiering rond te krijgen voor een drietal proefinstallaties voor de opwekking van groene energie uit mest. Deze proefinstallaties zijn momenteel nog niet gerealiseerd, omdat de startsubsidies in het kader van de landelijke SDE regeling niet zijn toegekend. Er is veel overleg gevoerd met de Nederlandse overheid en de verwachting is dat onze argumenten in de toekomst helpen om voor de kleinschalige productie van groene energie meer mogelijkheden te creëren. Ook is in het afgelopen jaar geïnventariseerd hoeveel groene energie er op dit moment reeds wordt geproduceerd via mestvergisting en windenergie bij melkveehouders in Nederland. Met deze maatregelen is de basis gelegd voor de verdere ontwikkeling van energieproductie en -besparing in de zuivelsector. Uitgangspunt bij alle initiatieven is dat we de katalysator willen zijn voor de ondernemers in de keten.

Ondernomen stappen

Door de samenwerking in het initiatief Duurzame Zuivelketen zal verduurzaming sneller gaan. Omdat we verwachtingen met elkaar delen, afspraken maken, en samen innoveren en opschalen. Samenwerking is ook nodig vanwege de beperkende voorwaarden vanuit het beleid van verschillende overheden. De melkveehouders of zuivelbedrijven kunnen individueel onvoldoende het verschil maken. Ook daarom kiezen we voor krachtenbundeling. Zo kunnen we een duurzame zuivelketen daadwerkelijk realiseren.

Energie & Klimaat

Als zuivelsector werken we hard om het klimaat te sparen en minder energie te verbruiken. Het is onze ambitie om in 2020 energieneutraal te produceren. Dit betekent dat de keten – van melkveebedrijf tot en met zuivelfabriek – op een duurzame manier evenveel energie opwekt als verbruikt. Mestvergisting, wind- en zonne-energie en groene stroom spelen daarbij een belangrijke rol. Minder broeikasgas per koe is ook een belangrijk speerpunt. Met de overheid hebben we in het Convenant Schone en Zuinige Agrosectoren afgesproken om de uitstoot van broeikasgassen terug te brengen met 30% vergeleken met 1990. Tussen 1990 en 2005 is de uitstoot al met 20% teruggedrongen. Door energieproductie, een efficiëntere bedrijfsvoering en voermaatregelen kunnen we de beoogde 30% realiseren.

De eerste fotonenboer

Agrariër Jan Borgman uit de Achterhoek wordt de eerste fotonenboer van Nederland. Hij gaat op twee manieren gebruikmaken van zonlicht (fotonen) om energie op te wekken. Allereerst op de traditionele wijze: hij gebruikt zonlicht voor de productie van biomassa, die kan worden omgezet in biogas. Daarnaast plaatst hij zonnecellen op zijn staldaken. De energie die dit oplevert, is allereerst voor eigen gebruik. Wat overblijft, wordt in een zogeheten Vanadium Redox Batterij (VRB) opgeslagen. Met dit systeem kun je op elk moment bepalen wat er moet gebeuren met de opgeslagen stroom. Inmiddels heeft de melkveehouder subsidie gekregen voor de plaatsing van de zonnecellen. Het project wordt mogelijk gemaakt door InnovatieNetwerk, Stichting Innovatie Glastuinbouw Nederland (SIGN) en Stichting Courage.

Biogasinstallatie

Jan van Dorp runt een biologisch melkveebedrijf in Alphen aan den Rijn: Ekodorp. Sinds 2008 beschikt hij over een biogasinstallatie. Hierin worden rundveemest van zijn eigen bedrijf en een aantal coproducten (vooral maïs en reststromen uit de voedingsmiddelenindustrie) vergist. Het biogas dat ontstaat, wordt gebruikt in een warmtekrachtinstallatie voor de productie van elektriciteit. Het gaat om 3 MWh per jaar. Een klein deel gebruikt Van Dorp zelf, de rest (90%) verkoopt hij aan het elektriciteitsnet. Dit doet hij samen met een biocluster van 25 ondernemers met vergistingsinstallaties. Het digestaat dat bij de vergisting overblijft heeft als bijzonder kenmerk dat het biologisch is. Van Dorp wil graag nog meer energie op duurzame wijze winnen. Hij is bezig met een windmolenproject en heeft subsidie aangevraagd voor zonnepanelen.

Mest wordt groene stroom

Melkveehouder Symen Tamminga levert groene stroom via de mest van zijn ruim 250 koeien. Hij heeft sinds 2006 een mestvergistingsinstallatie op zijn land aan de rand van Leeuwarden. De mest van zijn koeien wordt hiernaartoe gepompt, samen met gemaaid gras. Bij de vergisting komt biogas vrij, dat naar een warmtekrachtinstallatie gaat voor de omzetting in elektriciteit en warmte voor het stroomnet. In totaal komt er per jaar 1,5 miljoen kWh aan energie vrij, wat gelijk staat aan het verbruik van 500 huishoudens. Het zogeheten digestaat uit de vergister gebruikt Tamminga als kunstmestvervanger. Hij kijkt nu naar de mogelijkheden om de warmte die vrijkomt bij het vergisten te leveren aan een bejaardenhuis in de buurt.

Dierenwelzijn

De koe vormt het hart van de zuivelketen. Het welzijn van de koe speelt dan ook een grote rol binnen een duurzame zuivelketen. Huisvesting is daarbij een cruciale factor. We werken aan duurzame stalconcepten waarin de natuurlijke behoefte van de koe centraal staat. Ook weidegang geven we veel aandacht. Voor de koe én voor de consument. De koe in de wei maakt de melkveehouderij zichtbaar in de samenleving en laat zien hoe melk wordt geproduceerd. En natuurlijk is een gezonde koe van groot belang. We richten ons vooral op het terugbrengen van mastitis (uierontsteking) en klauwproblemen, zodat melkvee natuurlijk gedrag kan vertonen en langer leeft.

Weerbaar vee

Voor de melkveehouder betekent een gezonde koe minder werk én een koe die melk blijft geven. En voorkomen is beter dan genezen. Maar hoe hou je een koe gezond? Daar doen CRV, LTO, Courage/InnovatieNetwerk, GD en WUR op dit moment onderzoek naar. De vraag die centraal staat: kan door verbetering van de natuurlijke weerstand van de koe ziekte worden voorkomen? De verwachting is dat door bij de bedrijfsvoering uit te gaan van een weerbare koe het aantal bedrijfsgebonden ziekten vermindert (zoals mastitis en infectueuze klauwaandoeningen) en de vruchtbaarheid groter wordt. Ook wordt een betere respons op vaccins verwacht. Het onderzoek is gestart in 2009 en heeft een looptijd van 5 jaar.

Koe in de wei

In de moderne veehouderij is het niet altijd vanzelfsprekend om koeien van voorjaar tot najaar in de wei te laten staan. Ons doel is dat een belangrijk deel van de bedrijven blijft kiezen voor weidegang. Een automatisch melksysteem hoeft daarbij geen probleem te zijn, blijkt uit een proef. Theo Kemp uit Nieuwkoop was een van de melkveehouders die hieraan meewerkte: “Weidegang is belangrijk voor het behoud van het Groene Hart, waar ik gevestigd ben. Als veehouder draag ik graag bij aan de instandhouding van dit natuurgebied. De veengrond hier vraagt er ook om. Bij alleen maaien moet ik na een paar jaar de grasmat vernieuwen. Door de grondbewerkingen die daar voor nodig zijn, is de kans

op extra bodemdaling aanwezig. Als ik het maaien afwissel met beweiden, kan ik de grasmat in goede conditie houden. Beweiden maakt ook de draagkracht van de grasmat sterker. De vraag is alleen: is beweiden te combineren met een automatisch melksysteem? In mijn geval bleek dat zeker te kunnen. Ik heb het systeem uitgebreid met een beweidingsbox waarin automatisch wordt bepaald welke koe naar buiten mag en welke nog moet worden gemolken en dus binnen moet blijven. Nu blijf ik zeker voor weidegang kiezen.”

Vrijloopstallen

Al twee jaar worden er proeven gedaan met vrijloopstallen, waarin koeien meer ruimte en bewegingsvrijheid hebben dan in een reguliere ligboxenstal. Voor koeien lijkt de vrijloopstal met zijn zachte bodem van compost, mest, gedroogde grond, zand of kunststofmateriaal een uitkomst. Meer ruimte kan echter leiden tot meer uitstoot van ammoniak en broeikasgassen. De uitdaging is daarom om het juiste materiaal voor de bodem uit te zoeken, in combinatie met de juiste wijze van ventileren, cultiveren, mest verwijderen en veebezetting. Dat wordt de komende tijd verder onderzocht. Twee boeren hebben overigens in 2009 al een vrijloopstal gebouwd. Op bedrijf Peeters in Dorst (Noord-Brabant) is een stal met een bodem met fijncompost gebouwd, en op bedrijf Wiersma uit Midwolde (Groningen) een stal met een bodem met grove houtsnippers en een beluchtingssysteem.

Landschap & Milieu

We willen het landschap en milieu zo min mogelijk belasten. Daarom beheren melkveehouders het landschap rond hun bedrijf, bewaken ze de biodiversiteit en zetten ze gebouwen neer die passen in het landschap. En daarom stimuleren we het gebruik van duurzaam geteelde soja als krachtvoer voor de koeien. Dit maakt overigens maar 5 % van het krachtvoer uit. Nederlandse koeien eten vooral gras en snijmaïs van eigen bodem. Een milieuvriendelijke melkveehouderij betekent ook dat we zorgen voor minder mest, kunstmest, fosfaat en ammoniak. De afgelopen jaren hebben we op dat gebied veel bereikt, maar we gaan verder. Uiteindelijk willen we een veehouderij met zo weinig mogelijk kunstmest en met 100% duurzaam geteelde soja.

Vrijekeuzestal

Hoe kun je in Nederland op geïntegreerde duurzame wijze melk produceren? Hoe verhoog je dus het welzijn van de koe én verminder je tegelijkertijd de emissie van ammoniakgas? Anton Stokman en drie collega-melkveehouders in Friesland hebben de oplossing gevonden in een vrijekeuzestal. Dit is een stal waarin koeien zelf kunnen bepalen of ze wel of niet naar buiten gaan, wanneer en hoeveel ze eten en wanneer ze gebruikmaken van de JaKoeZie en massagemogelijkheden. Technische maatregelen zorgen ervoor dat de emissie van ammoniak en broeikasgassen flink afneemt. Inmiddels is deze oplossing groen verklaard door VROM en komen de melkveehouders in aanmerking voor groenfinanciering. Anton Stokman is tevreden: het is duurzaam én werkt efficiënter.

Groene soja

Soja vormt een belangrijk bestanddeel van veevoer. De gangbare sojateelt berokkent echter veel schade aan mens en milieu: tropische bossen moeten verdwijnen voor sojaplantages, er zijn regelmatig landconflicten met lokale gemeenschappen en vaak slechte arbeidsomstandigheden. FrieslandCampina en CONO Kaasmakers hebben daarom besloten om zich in te zetten voor duurzame soja. Ze doen dat in samenwerking met het Wereldnatuurfonds, Stichting Natuur & Milieu en Solidaridad. De zuivelproducenten kopen voor het sojadeel dat de onderneming nodig heeft voor de productie van hun zuivel, certificaten bij boeren op gezinsbedrijven die duurzaam soja telen. Bij FrieslandCampina gaat het om 20.000 ton, bij CONO Kaasmakers om 1.800 ton. De opbrengst van die certificaten komt deels rechtstreeks ten goede aan de boeren. Het andere deel wordt besteed aan cursussen en voorlichting om de boeren aan te zetten tot duurzamer productie. De komende jaren wordt gekeken hoe het aandeel duurzame soja kan worden uitgebreid.

Integratie bedrijf en natuur

In Drenthe hebben vier melkveehouders land van Natuurmonumenten gepacht. Zij gebruiken het land voor hun vee en zorgen tegelijk voor een verantwoord landschapsbeheer van de grond.

Een van hen is Albert van Burgsteden uit Een. “Ik voel me verantwoordelijk voor de natuur om me heen. Door de integratie van bedrijf en natuur draag ik daar een steentje aan bij, zij het op beperktere wijze dan sommige boeren. Mijn jongvee graast op het land en ik zorg voor flora- en faunabeheer. Ik strooi bijvoorbeeld ruige stalmest: goed voor het bodemleven en daarmee voor de weidevogels die er genoeg voedsel aantreffen. Tegelijkertijd dient het ook een zakelijk belang. Ik ben en blijf immers een ondernemer. Het is een goedkope vorm van schaalvergroting, iets waar je als melkveehouder tegenwoordig niet meer omheen kunt voor een goed economisch perspectief.”

Verduurzaming van de Nederlandse zuivelketen in feiten en cijfers

Melkveehouderij is milieuvriendelijker geworden

De afgelopen jaren is de belasting van het milieu door de melkveehouderij aanzienlijk afgenomen. Het stikstof-overschot is tussen 1995 en 2005 met bijna de helft verminderd (van 349 tot 188 kg. per hectare weiland). In dezelfde periode is het fosfaat-overschot tot tweederde gedaald (van 60 tot 38 kg. per hectare). De uitstoot van ammoniak in de melkveehouderij ging tussen 1997 en 2004 met bijna eenderde terug: van 70 tot 50 miljoen kg.

(Bron: LEI, Duurzame landbouw in beeld, 2007)

De zuivelketen vermindert de uitstoot van broeikasgassen

Tussen 1990 en 2005 is de uitstoot van broeikasgassen verminderd met circa 15%. De redenen hiervoor zijn: minder koeien, efficiëntere voeding, betere mineralen- en mestmanagement én een verlaging van het kunstmestgebruik.

(Bron: Zuivelketen en klimaat, CLM, 2008)

De bijdrage van de zuivelketen aan de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen bedraagt 2,7%. Dat komt gemiddeld neer op 2,4 kilogram CO₂ per kilogram melk. Bij de productie van een kilogram melk in West-Europa wordt 1,4 kilogram CO₂ uitgestoten.

(Bron: FAO: Greenhouse Gas Emissions from the Dairy Sector, 2010)

De zuivelindustrie bespaart energie

Door energie-efficiency bespaart de zuivelindustrie op gas en stroom. Die besparing bedroeg tussen 1998 en 2008 bijna 12%. De doelstellingen voor 2010 die in de Intentieverklaring uitvoering milieubeleid van 1994 met de overheid zijn opgesteld zullen grotendeels worden bereikt.

Melkvee eet van eigen bodem

Nederlandse koeien eten vooral gras, snijmaïs en krachtvoer van eigen bodem: 85%. Slechts 15% komt uit het buitenland en dit zijn veelal afvalproducten die niet geschikt zijn voor menselijke consumptie. Ongeveer 5% bestaat uit sojaproducten.

(Bronnen: Klimaat en veehouderij, Wageningen, 2008; Energiegebruik in de veevoerketen, CE Delft, 2007)

Weidegang gestimuleerd

De Nederlandse zuivelindustrie is voorstander van weidegang voor melkvee. Koeien in de wei horen bij het Nederlandse landschap en verhogen de zichtbaarheid van de melkveehouderij. Diverse ondernemingen hebben al initiatieven ondernomen om weidegang te stimuleren. Dit gebeurt onder meer door een toeslag op de melkprijs die veehouders ontvangen.

Het overgrote deel van de melkveehouders (circa 80%) past weidegang toe. De zichtbaarheid van koeien in het landschap is wel afgenomen vanwege de daling van het aantal melkveebedrijven en het aantal koeien.

Colofon

Verder op weg naar een duurzame zuivelketen is een uitgave van NZO en LTO Nederland.

NZO

Louis Braillelaan 80
2719 EK Zoetermeer
T (079) 343 03 00
www.nzo.nl

LTO

Bezuidenhoutseweg 225
2594 AL Den Haag
T (070) 338 27 00
www.lto.nl

Concept en realisatie
Porter Novelli, Amstelveen

www.duurzamezuivelketen.nl

